

Lyuiss Kerroll

ALISA MO'JIZALAR MAMLAKATIDA

oz kunlarining birida Alisa quyuuq soyali daraxtning katta shoxida o'tirar, opasi esa daraxt tagidagi maysada unga tarix kitobini o'qib berardi. Alisaning qulog'iga gap kirmaydi, chunki u suratsiz kitoblarni yaxshi ko'rmaydi-da.

– Alisa, diqqat bilan eshit. Dunyoda suratsiz bo'lsa ham juda qiziq kitoblar ko'p, – dedi opasi.

– Bu olamda balki shundaydir, – xayolga berilgancha javob berdi Alisa. – Lekin mening olamimda, agar u mavjud bo'lsa, hamma kitoblar faqat suratli bo'ladi.

Alisa o'zining Dina laqabli kichkina mushukchasini ushlab oldi-da, daraxtdan tushdi:

– Mening olamimda sen Miyov emas, balki Rahmat, Alisa xonim degan bo'larding. Mening olamim – Mo'jizalar Mamlakati deb atalgan bo'lar edi.

Birdan u shu atrofdan yugurib o'tib ketayotgan Oq Quyonni ko'rib qoldi. Quyon kostyum kiyib olgan, qo'lida kattakon soat. U soatga qarab, vaqtni bilish uchun to'xtadi.

– Voy, – qichqirdi u, – kech qolayapman, kech qolayapman!

– Qiziq, – hayron bo'ldi Alisa. – Quyon qayerga kechikishi mumkin? Demak, juda muhim uchrashuv ekan-da!

Qiz yo'lka bo'ylab Quyon ortidan yugurdi.

– Janob Quyon! – baland ovozda chaqirdi u.
– To'xtang, iltimos!

– Yo'q, yo'q, men juda kechikayapman, – javob qildi Oq Quyon yugurib ketayotib. – Hatto salom deyishga vaqt yo'q. Hayr! Men kechikayapman, kechikayapman.

U yana tezroq yugurdi.

Alisa ham orqasidan chopdi-yu, faqat Quyonning katta inga kirib ketganini ko'rishga ulgurdi, xolos.

– Uchrashuv uchun juda g'alati joy ekanmi? – o'yladi Alisa qorong'ilik ichiga qarab. Keyin ikkilanmasdan, Oq Quyon ortidan o'sha chuqurlik sari sho'ng'idi. Qizning ko'ylagi xuddi parashut singari yoyilib ketdi va tushish tezligini pasaytirdi. Qandaydir pastlikka uchib tushar ekan, yo'lida o'sha yer osti qasrining devorlaridagi ko'zgu va suratlarni bir chiroq yoritib o'tib ketganini ko'rdi. Nihoyat, quduqning tagiga yetdi. Xayolida bunga juda ko'p vaqt ketgandek edi.

Alisaning oldida uzun yer osti yo'li paydo bo'lib, uning oxirida Oq Quyonni ko'rib qoldi. Quyon esa bir zumda tunnel oxiridagi muyilishga burilib ketdi. Alisa ham uning ketidan bordi. Muyulishdan o'tgach, katta bir xonaga kirganini sezdi. Lekin xonada Oq Quyon yo'q edi. Xonaning narigi tomonida eshik bor ekan, Alisa uni ochdi. Qarangki, undan keyin ikkinchi, uchinchi... xullas, birin-ketin eshiklar kelardi. Ularning har bittasi oldingisidan kichikroq edi. Borgan sari torayib ketayotgan-

di. Oxiri, juda kichkina eshikchaga duch keldi. Bu eshik qulf edi. Alisa egilib, kalit solinadigan teshikchadan qaramoqchi bo'ldi va eshik tutqichini burab ko'rdi.

– Voy, juda qattiq burading-da! – degan pastgina shuvillagan ovoz eshitildi. – Xo'sh, mendan qanday yordam kerak?

Gapiradigan eshik Tutqichini ko'rib, Alisa hayron qoldi.

– Oq Quyonni izlab yurgandim. Chamamda shu yerga o'tdi. Men ham...

– Yo'q! Sen juda kattasan, sig'maysan. Huv anavi stol ustidagi shishadan ozgina suv ichib ko'r-chi.

Shu zahoti g'ayritabiiy ravishda Alisaning oldida stol paydo bo'ldi. Qiz shishani oldi, unga «Meni ich», deb yozib qo'yilgan edi. Biroz ikkilanib turdi-yu, undagi suvning hammasini ichib yubordi.

– Eh, nima qilib qo'ydim? – baqirdi Alisa. Chunki oldidagi shisha kattakon, o'zi esa juda kichkina bo'lib qolgandi. Endi eshikchaga bema'lol sig'ishi mumkin edi. Eshik Tutqichidan o'tkazib yuborishini so'radi. Iltimosiga javoban g'ichirlagan kulgini eshitdi:

– Qara-ya, senga aytish esimdan chiqibdi. Eshikni ochish uchun senga stol ustidagi kalit kerak.

Ammo Alisa endi shunchalik kichkina ediki, stolga bo'yi umuman yetmasdi. Stolning oyoqlaridan biriga tirmashib chiqishga harchand urinsa-da, buni eplay olmadi. Chunki u juda silliq bo'lib, Alisa sirg'anib ketaverar edi.

Nihoyat, u yengilishga tayyor edi. Shu payt kutilmaganda stol tagida quticha paydo bo'ldi. Eshik Tutqichi Alisaga o'sha qutichani ochishni buyurdi. Qutichada pishiriq bo'lib, unga «Meni yel!» deb yozilgandi.

– Nima bo'lsa bo'ldi! – dedi Alisa. U endi pishiriqni yeb tugatgandi hamki, qo'llari borgan sari kattalasha boshladi, oyoqlari ham cho'zilib-cho'zilib ketdi, oxiri boshi shipga tegdi. – Obbo xudoyim-ey! Endi shunchalik kattamanki, eshikka hecham sig'masam kerak. – Alisaning xo'rliigi kelib, yig'lab yubordi. Ko'zlaridan yosh tomchilari daryo-daryo bo'lib oqdi.

– Bunaqa yig'layversang, hammamiz cho'kib ketamiz, – dedi Tutqich qo'rqib. – Yaxshisi, qara-chi, shishada hech narsa qolganmikin?

Bu vaqtda shisha Alisaning ko'z yoshlaridan hosil bo'lgan dengizda qalqib yurardi. Qiz uni oldi-yu, tagida qolgan suyuqlikni ko'rdi. Ichgan edi, yana kichraya boshladi. Shu qadar kichrayib qoldiki, ko'z yoshi endi ummonga o'xshardi.

– Bekorga shuncha yig'labman-a! – dedi Alisa o'ziga o'zi.

U qulf teshikchasidan suzib o'tdi. Eshikning narigi tarafi qup-quruq edi. Mitti Alisaga bu yerdagi maysalar o'rmon bo'lib ko'rinar, havoda son-sanoqsiz g'alati kapalaklar uchib yurardi. Bunday ajoyibotdan hayratda qotgan Alisa tush ko'rayotganga o'xshar edi. Shundoq yonida bitta barg ustida yalqovlarcha cho'zilib yotgan, ko'zi yarim yumuq holatdagi katta Qurtni

ko'rdi. Alisa bu g'aroyib jonivorga, Oq Quyoni izlab yurganini, salgina kattaroq bo'lishni xohlashini aytdi. Qurt esa qo'ziqoriga qarab turib, shunday dedi:

– Qo'ziqorinning bir tomoni seni katta, ikkinchi tomoni kichkina qiladi.

Alisa qo'ziqoriga biroz qarab turarkan, uning qaysi tomonini yesa katta, qaysi tomonini tishlasa kichkina bo'lishini aniqlashga harakat qildi. Keyin qo'ziqorinning har ikki tomonidan ozgina tishladi. Shu payt uning bo'yi birdan cho'zilib daraxtlarga tenglashdi. Hattoki qushning ini ham boshining ustida turib qoldi.

– Yordam beringlar, yordam! – baqirdi Zangori Qush Alisaning boshi atrofida aylanarkan.

– Hoy, alvasti! Mening polaponlarimga tegma! Shu-u, shu-u!

– Alvasti? – hayron bo'ldi Alisa, – men alvasti emasman.

– Unda kimsan? – so'radi Ona Qush.

– Men shunchaki kichkinagina qizaloqman, – javob berdi Alisa.

– Kichkina?! – xaxolab yubordi Zangori Qush.

– Xa-xa-xa-xa!

Alisa oyoqlariga qaradi. Ular ancha pastda edilar.

– E, yo'q, – yig'lagudek bo'ldi u, – men qo'ziqorinning kattaroq bo'lagini yeb qo'ygan-ga o'xshayman. Shuning uchun shunaqa o'sib ketdim, shekilli.

Alisa qo'ziqorinning boshqa tomonini tishlab asl holatiga qaytmoqchi bo'ldi.

– Shunisi ma'qulroq, – xo'rsindi u, – menimcha, endi birinchi marta hammasini to'g'ri qildim-a.

Alisa uning har ikki tomonidan sindirib oldi, keyin bittasidan kichkinagina bo'lagini tishladi. Nihoyat, u o'zining oldingi holatiga qaytdi.

– Xayriyat, – yengil nafas oldi qizcha – Birinchi marta to'g'ri ish qildim, shekilli.

Keyin qo'lidagi qo'ziqorin bo'laklariga qarab, ularni cho'ntagiga solib qo'ydi:

– Ular hali menga yana kerak bo'lib qolishi mumkin.

Endi qaysi yo'ldan borsam ekan, deb o'ylanib qoldi. Alisa birdan orqasidagi tovushni eshitdi. Qayrilib qarasa, daraxt shoxlari orasida oppoq katta tishlar va bir juft charaqlagan ko'z yaltirab ko'rinardi. U yaxshiroq tikildi: ulkan ola mushuk ekan.

– Men – Cheshir Mushugiman, – og'zini katta ochib-ochib kuldi u.

– Kechirasiz, – dedi Alisa mushukka. – Aytib berolmaysizmi, qaysi yo'ldan borsam ekan? Men Oq Quyonni izlayotgan edim.

– Unday bo'lsa, men Tentak Shlyapnikdan yoki Ovsar Quyondan so'rashim kerak. Albat-ta, uyam jinni.

– Lekin men jinnilar bilan uchrashishni istamayman.

– Boshqa iloji yo'q. Bu yerda hamma jinni. Shu jumladan men ham.

Shunday dedi-yu, Cheshir Mushugi Alisa-ning ko'z o'ngida birdan g'oyib bo'lib qoldi. Qizcha yana biroz yurdi. Endi u birov qo'shiq

kuylayotganini eshitdi. Bu Ovsar Quyon edi. Tentak Shlyapnik ikkalasi katta stol yonida o'tirib choy ichishardi. Stol ustida choynaklar, qaynoq choy quyilgan piyolalar ham ko'p. Alisa bo'sh joylardan biriga o'tirib oldi. O'sha zahoti Ovsar Quyon qo'shiq aytishdan to'xtab:

– Joy yo'q! Joy yo'q! – deya baqirdi.

– Axir, shuncha bo'sh joy turibdi-ku! – dedi Alisa.

Ovsar Quyon bo'lsa: – Taklifsiz o'tirish juda noto'g'ri, bu – madaniyatsizlik, – dedi.

Alisa ham kechirim so'rashga o'tdi:

– Tug'ilgan kuningizni buzib qo'yganim uchun uzr. Menga ashulangiz juda yoqdi-da.

– Rahmat, lekin bu tug'ilgan kun emas.

– Bo'lmasa nima? Axir, bu tug'ilgan...

– Yo'q, bu tug'ilmagan kun! – dedi Tentak Shlyapnik.

– Bizda yilda faqat bitta tug'ilgan kun. Qolgan uch yuz oltmish to'rt kun – tug'ilmagan kun deyiladi.

– Demak, menda ham bugun tug'ilmagan kun, – xursand bo'ldi Alisa.

Ovsar Quyon esa yana kuylay boshladi:

Tug'ilmagan kuning bilan,

Tug'ilmagan kunim bilan.

Tug'ilmagan kun muborak,

Tug'ilmagan kun muborak!

qo'shiq tugadi. Tentak Shlyapnik Alisaning oldiga sakradi. Egilib, shlyapasini yechdi. Qizning ko'z oldida chiroyli bezatilgan, ustida sham yonib turgan tort paydo bo'ldi.

Bu-u-um! To'satdan tort havoga qarab uchdi-yu, portlab ketdi. Tutun ichidan kichkina sichqon chiqib, keyin o'tlar orasiga yashirindi. Ovsar Quyvon va Tentak Shlyapnik xaxolab kulib yubordilar. Aftidan, ular Alisani esdan chiqarishgan edi. Qiz ham qo'l siltab, o'rmonga qarab ketdi. Biroz yurgach, adashib qoldi. Daraxtlarda «Bu yoqqa», «To'g'riga», «U yoqqa emas», «Orqaga» degan yozuvlar ilinib turardi...

Alisa ko'p o'ylanmay, eng yaqin yo'lakdan ketaverdi. Ammo biroz yurgach, zerikib ketdi. U Mo'jizalar mamlakatining yo'llaridan charchagan edi. Yana orqasida shovqin eshitdi. O'girilib qarasa, bir it. Uning boshi supurgi, yo'lida uchragan narsani, hatto so'qmoqning o'zini ham supurib ketardi.

– Obbo, – qo'rqib ketdi Alisa. – Endi bu yerdan hech qachon qaytib chiqolmasam kerak.

Ammo shu paytda tanish kulgi eshitildi. Boshini ko'tarib, daraxtda o'tirgan Cheshir Mushugini ko'rdi.

– Ha, yana adashib qoldingmi? – kinoyaomuz so'radi Mushuk. – Haliyam Oq Quyovni izlab yuribsanmi?

– Bo'ldi, jonimga tegdi, – dedi jahl bilan Alisa. – Hech qanaqa Quyovning ham keragi yo'q. Charchadim, uyga ketmoqchiman.

– Sen Qirolicha bilan uchrashib bo'ldingmi? – davom etdi Mushuk, – hech kim uni ko'rmasdan Mo'jizalar mamlakatini tark eta olmaydi, axir.

U shu gaplarni aytar ekan, daraxtda bir eshik ochildi. Alisa undan ichkariga kirdi. Gulzorlar bilan o'ralgan chiroyli bog'. Kiraverishda bir

katta daraxt. Uchta gulchi daraxt ustidagi oq atirgullarni qizil rangga bo'yashmoqda. Qizcha yaqinroq kelib qaradi-yu, ular o'ynaladigan qarta ekanini ko'rdi. Salomlashgach:

– Nima uchun bu atirgullarni bo'yayapsiz? – deb so'radi.

– Bilasizmi, xonim, bu daraxt qizil bo'lishi kerak. Chunki Qirolicha faqat qizil gullarni yaxshi ko'radi. Agar aslida oq ekanini bilib qolsa bormi, kallamizni olishga buyruq beradi. Yo'q, yo'q! Voy, ana o'zlari!

Bog'ning katta darvozasi ochildi. Ikki qator askarlar qadam tashlab o'tdi. Birinchi qatordagi askarlar qarta o'yinidagi tappon, ikkinchisidagi – qarg'a ko'rinishda edi. Ularning o'rtasida Oq Quyon karnay chalganicha o'tib borardi. Birdan u to'xtab qoldi.

– Imperator janobi oliyalari... iltifotli xonim... Qirolicha janoblari... Dillar qirolichasi... – dedi u nafasi tiqilib. – Ha, yana...

– Qirol janoblari... – qo'shib qo'ydi kichik tanaffusdan so'ng. Qirolicha atirgul daraxtiga yaqinlashdi.

– Gullarimni kim bo'yadi? – so'radi zarda bilan. – Boshlari tanasidan judo qilinsin!

Keyin Alisaga ko'zi tushdi:

– Xo'sh, sen kimsan?

– Mening ismim Alisa. Men Oq Quyonni izlab yurgan edim, janobi oliyalari, – dedi unga ta'zim qilarkan.

– Oq Quyonni? Qanday bema'nilik! Xo'p, mayli, krocket o'ynay olasanmi, o'zi?

– Ha, janobi oliyalari.

– Boshladik, boʻlmasa! – buyurdi Qirolicha.

Alisa umrida bunaqa gʻalati kroket oʻyinini koʻrmagan edi. Sharchalar oʻrnida tipratikanlar, toʻqmoqlar flamingo qushlari bilan almashtirilgan. Qizcha esa mahoratini ishga solib, toʻgʻri oʻynashga harakat qilar edi. Ammo flamingoning boshi bilan kirpini uraman desa, qush uchib ketar va unga qarab turar edi.

Qirolicha boʻlsa oʻyindan zavqlanardi. U endi yutuqli yurishni bajarmoqchi edi, birdan orqasiga Cheshir Mushugi sakrab tushdi-da, qoʻrqitib yubordi. Flamingo vahima koʻtardi. Qirolicha muvozanatini yoʻqotib, oyoqlari osmondan kelib, yiqilib tushdi.

Alisa kulib yubordi. Askarlar ham kuldi. Hatto Qirol ham oʻzini kulgidan toʻxtata olmadi. Lekin Qirolicha oʻrnidan turgan zahoti kulgi taqqa tindi-qoʻydi. Qirolicha jahldan qip-qizarib ketgandi.

– Hozir kimningdir boshi olinadi! Seniki!!! – qichqirdi u Alisaga. – Senga ishonishim kerak emasdi oʻzi! Sen gʻishtin qargʻa emassan, qargʻa ham, chillik ham! Umuman, tappon qartayam emassan!

– Men bu yerga kelmoqchimasdim. Mening aybim yoʻq, – oʻzini oqlamoqchi boʻldi Alisa. Lekin Qirolicha uni gapirishgayam qoʻymadi:

– Bu qanaqasi yana? Bu yerda faqat men buyuraman! Olib chiqilsin! Boshi tanasidan judo etilsin!

Alisa tushundiki, uni hech kim qutqara olmaydi. Shunda choʻntagidan qoʻziqorin boʻlagini olib, tishlay boshladi. U borgan sari kat-

talashardi. Hamma qoʻrqib ketdi. Askarlar har tomonga qochishga tushdi. Qirolichaning:

– Boshi olib tashlansin! – degan buyrugʻiga hech kim parvo qilmasdi.

– Axir sizlar oddiygina oʻynaladigan qartalar ekansiz-ku! – dedi Alisa Qirolichaga, Qiroлга va askarlarga tepadan qarab.

Shu soʻzlarni aytdi-yu, oʻzining yana kichraya boshlaganini his qildi. Qirolicha qoʻllarini bir-biriga ishqab:

– Nima deding, asal qiz? – deya soʻradi.

– Endi nima qildim-a? – Alisa yurgan yoʻlida qoqilib-qoqilib ketardi. Oyoqlari birdan ogʻirlashdi. Haliyam Qirolichaning tovushi tinchlik bermasdi. Lekin endi uzoqdan eshitilardi.

– Bu yerdan chiqib ketishim kerak! Boshi olinsin! – Alisa shu soʻzlarni shivirlar edi. Shu payt kimdir chaqirayotgandek boʻldi.

– Tursang-chi, axir, Alisa! Tarix darsidan biror narsani eslab qoldingmi oʻzi?

Alisa koʻzlarini ochib, tepasida unga engashib turgan opasini koʻrdi.

– Boʻldi, yur, uyga ketamiz, – derdi opasi.

Alisa tizzasidan mushukchasini qoʻliga oldi.

– Bilasanmi, Dina, men baribir Moʻjizalar mamlakatini emas, oʻzimizning ana shu dunyoni tanlagan boʻlardim, – dedi u.

M.Zohidova tarjimasi

ZOLUSHKA

ir bor ekan, bir yo'q ekan, qadim zamon-
da badavlat va oqsuyak bir odam o'tgan
ekan. Uning xotini o'lib, ikkinchi marta uyla-
nibdi. Ikkinchi xotini o'taketgan bag'ritosh va
kekkaygan xotin ekan. U xotinning ikki qizi bor
ekan, ularning ham fe'l-atvori onasining fe'l-at-
voriga o'xshar ekan: dimog'dor, zahar ekanlar.
Erining nihoyatda yoqimtoy va beozor bir qizi
bor bo'lib, u o'zining juda oqko'ngil marhum
onasiga o'xshab ketar ekan.

O'gay ona birinchi kundanoq qiz bechora-
ga o'z zahrini socha boshlabdi. O'gay qizining
yoqimtoyligini ko'rib, o'gay onaning jon-poni
chiqib ketibdi. Bu muloyim qiz oldida o'z qizlari-
ning juda ham yaramas ekanligi darrov bilinib
qolibdi.

O'gay ona uydagi eng og'ir va iflos ishlar-
ning hammasini o'gay qiziga yuklabdi: u doim
idish-tovoq yuvish, zinapoyalarni tozalash,
injiq o'gay onasi va uning tantiq qizlari
yotoqxonalarining polini yuvib, tozalash bilan
band bo'libdi. Qiz bechora kechalari cherdak-
da, qoq to'shakda yotar ekan. O'gay opalari
esa, shipga tegadigan oynalar qo'yilgan par-
ket polli xonalarda, momiq to'shaklarda uxlar
ekanlar.

Bechora qiz hammasiga chidar, otasiga aytishdan qo'rqar ekan; bordi-yu aytadigan bo'lsa, otasi o'dag'aylab, uning o'zini qattiq urisharkan, chunki yangi xotining gapidan chiqmas ekan-da! Bechora qiz, ishlarini tamomlagandan keyin, burchakdagi o'choq oldiga borib, kul ustiga o'tirar ekan, shuning uchun ham o'gay onaning katta qizi unga Isqirt qiz deb nom beribdi. Ammo, singlisi opasiga o'xshagan qo'pol – zahar emas ekan. U qizni Zolushka¹ deb atabdi. Zolushka eski ko'ylak kiygan bo'lsa ham, yasangan-tusangan opalariga qaraganda yuz marta yoqimtoy ekan.

Kunlardan bir kun shahzoda katta bazm bermoqchi bo'lib, shu bazmga mamlakatning hamma badavlat kishilarini taklif qilibdi. Shular qatorida Zolushkaning opalari ham taklif qilindi. Shundan keyin, ular shu qadar sevinib, o'zlariga yarashadigan kiyim-kechaklar topishibdilar. Bu bilan Zolushkaga yana ish ko'payibdi: o'gay opalarining yubkalarini dazmollashi, yoqalarini kraxmallashi kerak ekan. Opalari hamma vaqt oynaga qarab, zo'r berib yasanishigina o'ylashibdi.

– Men bazmga zarli qizil duxoba ko'ylagimni kiyaman, – debdi katta opasi.

– Men bo'lsam, – debdi kichik opasi, – oddiy ko'ylagimni kiyaveraman. Lekin ko'ylagim ustidan oltin gulli, brilyant to'g'nog'ichli yopinchi'gimni tashlab olaman. Bunaqasi har kimda ham bo'lavermaydi!

¹ «Qulqiz» degan ma'noda.

Ular eng yaxshi tikuvchiga qo'sh burmali chepets¹ buyurishibdi, juda qimmatbaho lentalar sotib olishibdi. Zolushkaning kiyim tanlashga didi yaxshi bo'lganligi uchun, undan har bir masalada maslahat so'rashibdi. Zolushka opalariga jon-dili bilan maslahat beribdi, hatto: «Sochlarinigizni tarab qo'yaymi?» deb ham so'rabdi. Bunga opalari suyunib rozi bo'lishibdi.

Zolushka opalarining sochlarini tarab turganda, ular Zolushkadan:

– Rostini ayt-chi, Zolushka, sen ham bazmga borishni xohlarmiding? – deb so'rashibdi.

– Voy opajonlarim, meni hech mazax qilako'rmang! Axir meni u yerga kiritisharmidi?

– Rost-da! Agar bu isqirtni bazmda ko'rib qolishsa bormi, kulaverib hammaning ichagi uzilardi!

Agar boshqa qiz bo'lganda, bu gaplar uchun ularning sochlarini jo'rttaga xunuk qilib tarardi, lekin Zolushka oqko'ngil bo'lganidan opalarining sochlarini mumkin qadar yaxshilab o'rib, tarabdi.

Opalari xursand bo'lganliklaridan hovliqishib, ikki kun hech narsa yeyishmabdi, bellarini xipcha qilib bog'lab, oyna oldida gir aylanib yurishaveribdi.

Nihoyat, zoriqib kutgan kunlari kelibdi. Opalari bazmga ketishibdi, Zolushka esa ularning orqalaridan uzoq vaqt qarab qolibdi. Opalari tushgan kareta ko'zdan g'oyib bo'lganidan keyin, u achchiq-achchiq yig'labdi.

Uning yig'layotganini bir rahmdil sehrgar kampir ko'rib qolib: «Nimadan xafa bo'layapsan?» deb so'rabdi.

¹ Ayollarning bir turli bosh kiyimi.

– Men xohlardimki... men ham xohlardimki... – Zolushka o'pkasini bosolmay yig'lab, gapini aytolmabdi.

Lekin buning sababini sehrgarning o'zi darrov fahmlabdi:

– Sen ham bazmga borishni xohlayotgandir-san-a? To'g'rimi?

– Ha, to'g'ri, – deb xo'rsinib-xo'rsinib javob qilibdi Zolushka.

– Mening aytgan gaplarimdan hech chiqmay-sanmi? – deb so'rabdi sehrgar. – Agar gapimga quloq solsang, bazmga borishingga yordam qilaman.

Sehrgar kampir Zolushkani o'z uyiga olib kelib:

– Sen bog'ga chiqib, menga oshqovoq uzib kel, – debdi.

Zolushka yugurganicha bog'ga chiqib, bitta eng yaxshi oshqovoqni tanlab, sehrgarga olib kelibdi. Lekin Zolushka o'zining bazmga bori-shi uchun bu oshqovoq qanday qilib yordam bera olishiga hech tushuna olmabdi.

Sehrgar oshqovoqni po'stigacha o'yib, keyin unga sehrlı tayoqchasini teggizib qo'yan ekan, ko'z ochib yumguncha haligi oshqovoq tilla karetaga aylanibdi.

Shundan keyin, sehrgar kampir qopqonga qarab unda oltita tirik sichqon o'tirganligini ko'rib qolibdi.

U, Zolushkaga qopqonning og'zini sal ochib qo'yishni buyuribdi. Qopqondan sakrab chiqqan har bir sichqonga sehrlı tayoqchasini teggizib qo'yaveribdi. Ko'z ochib yumguncha sichqon chiroyli otga aylanibdi. Shunday qilib,

oltita sichqon o'rniga sichqon rangidagi, karetaga qo'shadigan oltita ajoyib ot paydo bo'libdi.

– Kucherni qayerdan topsak ekan? – deb sehrGAR o'ylab qolibdi.

– Qani, men borib kalamush qopqonni ko'raychi, bironta kalamush tushganmikan, – debdi Zolushka, – kalamushni kucher qilish mumkin.

– Ha, rost, – debdi ma'qullab sehrGAR, – bor, qara-chi!

Zolushka kalamush qopqonni olib kelibdi, unda uchta semiz kalamush bor ekan.

SehrGAR ularning ichidan eng katta, mo'ylovli bir kalamushni tanlab, tayoqchasini teggizib qo'yg'an ekan, kalamush bir zumdayoq shop mo'ylovli semiz bir kucher bo'lib qolibdi.

Shundan keyin sehrGAR kampir Zolushkaga qarab:

– Bog'dagi leyka orqasida oltita kaltakesak yotibdi. Borib shularni menga olib kel, – debdi.

Zolushka kaltakesaklarni olib kelishi bilananoq, sehrGAR ularni yoqali kiyim kiygan olti malayga aylantiribdi. Ular, bir umr shundan boshqa ish qilmagan malaylardek, epchillik bilan karetaning orqasiga o'tib olishibdi.

– Mana endi bazmga borishing mumkin, – debdi Zolushkaga sehrGAR. – Xursandmisan?

– Albatta, xursandman? Lekin ustimdagi yomon ko'ylagim bilan bazmga qanday qilib boraman?

SehrGAR tayoqchasini Zolushkaga teggizib qo'yg'an ekan, uning ustidagi eski ko'ylagi ham ko'z ochib yumguncha qimmatbaho toshlar qadalgan va oltin, kumushdan ishlan-

gan ajoyib zarvariq libosga aylanibdi. Buning ustiga, sehrigar bir juft billur tuflicha hadya qilibdi. Bunaqa chiroyli tufllilar olamda hech bo'lmagan ekan!

Yarqiragan chiroyli kiyimlarni kiyib yasangan Zolushka karetaga tushibdi. Jo'nashi oldidan sehrigar unga soat xuddi yarim kechaga zang ur-guncha qaytib kelishini qattiq tayinlabdi.

– Agar sen bir daqiqa ham kech qolguday bo'lsang, – debdi sehrigar kampir, – karetang yana oshqovoqqa, otlaring sichqonlarga, maylaring kaltakesaklarga, zarvariq kiyiming eski ko'ylakka aylanadi.

Zolushka sehrigar kampirga yarim kecha bo'lmasdan saroydan qaytishga va'da beribdi-da, xursandchilikdan hech yerga sig'may bazmga jo'nab ketibdi.

Noma'lum, lekin juda badavlat bir malika kelganligini shahzodaga xabar qilishibdi. Shahzoda uni kutib olishga shoshilibdi, kare-tadan tushishiga yordam qilibdi va mehmonlar to'plangan zalga olib kiribdi.

Ular kirishi bilanoq butun zal jim bo'lib qolibdi: noma'lum malikaning husni-jamoliga hayron qolib, mehmonlar raqs tushishdan, skripkachilar skripkalarini chalishdan to'xtabdilar.

– Bunchayam chiroyli ekan-a! – deb chekka-chekkadan hamma shivirlay boshlabdi.

Hattoki kekxa shoh ham unga qarab hech to'ymabdi, qirolichaning qulog'iga: «Bu yaqin o'rtada bunaqangi chiroyli va bunaqangi bar-no qiz ko'rmagan edim» deb shivirlabdi.

Xotinlar bo'lsa, ertadanoq o'zlariga xuddi shunaqa liboslar buyurtirish uchun, uning kiyimlarini diqqat bilan ko'zdan kechirishibdi, lekin xuddi shunga o'xshagan ajoyib gazmollar va chevar tikuvchilar topa olarmikanmiz, deb qo'rqishibdi.

Shahzoda Zolushkani zalning eng to'riga olib borib raqsga taklif qilibdi. Zolushka shunaqangi yaxshi raqs tushibdiki, odamlar uni yana ham yaxshi ko'rib qolishibdi.

Shundan keyin, oradan ko'p o'tmay, har xil shirinlik va meva-chevalar tortilibdi. Lekin shahzoda go'zal malika bilan ovora bo'lib, birona shirinlikka qo'l ham teggizmabdi.

Zolushka opalari yoniga kelib, ular bilan muloyim gaplashibdi va shahzoda hadya qilgan apelsinni ular bilan baham ko'ribdi.

Opa-singillar bu notanish malikaning o'zlariga bunchalik mehribonlik qilganiga juda hayron qolishibdi.

Suhbat eng qizigan paytda, Zolushka soatning chorak kam o'n ikkiga zang urganini birdan eshitib qolibdi-da, tezlikda hamma bilan xayrlashib chiqib ketibdi.

Uyga qaytganidan keyin eng avval sehrigar kampirning yoniga yugurib kelibdi-da, unga minnatdorlik bildiribdi va ertaga yana bazmga borishni xohlayotganini – shahzoda yana kelishini juda ham o'tinib so'raganini aytibdi.

Zolushka bazmda bo'lgan voqealarni sehrgarga so'zlab berayotgan vaqtda, birdan eshik taqillab qolibdi. Kelganlar opallari ekan. Zolushka eshikni ochish uchun chiqib ketibdi.

– Bazmda ancha qolib ketdingiz-a! – debdi Zolushka go‘yo uyqudan endi turganday, ko‘zlarini ishqalab va tikilib.

Haqiqatan esa, opalaridan ajralganidan beri uyqu esiga ham kelmagan ekan.

– Agar sen bazmda bo‘lganingda, – debdi opalaridan biri Zolushkaga, – hech zerikmas eding. Bazmga bir malika keldi – biram chiroyliki, asti qo‘yaver! Dunyoda unaqa chiroylisi yo‘q! Biz bilan juda muloyim gaplashdi, bizni apelsin bilan mehmon qildi.

Zolushka xursandlikdan titrab ketibdi. U malikaning ismini so‘rabdi. Lekin opa-singillar: «Malikaning ismini hech kim bilmaydi, shahzoda ham shuning uchun xafa. Malikaning kim ekanligini bilish uchun shahzoda har qancha bo‘lsa ham berardi», – deyishibdi.

– Balki malika juda ham chiroylidir? – deb kulimsirab so‘rabdi Zolushka. – Sizlar xo‘p baxtiyorsizlar-da! Men ham uni hech bo‘lmasa bir marta ko‘rsam edi... Opajon, bir yaxshilik qiling, uyda kiyadigan sariq ko‘ylagingizni berib turing!

– Topgan gapingni qara-ya! – deb jerkib tashlabdi katta opasi. – Men shu isqirtga ko‘ylagingimni berarmishman. O‘lsam ham bermasman!

Zolushka opasining ko‘ylak bermasligini bilgan ekan. Bermagani uchun bir jihatdan xursand ham bo‘libdi. Bordi-yu, opasi ko‘ylagini berguday bo‘lsa nima qilardi?..

Ertasiga Zolushkaning opalari yana bazmga ketishibdi. Zolushka ham ketibdi; u, bu safar avvalgidan ham yaxshiroq yasanib olib-

di. Shahzoda uning yonidan hech ketmay, qu-log'iga har xil yoqimli so'zlarni shivirlabdi.

Zolushka juda ham xursand bo'lib ketib sehrGAR tayinlagan topshiriqlarni butunlay esidan chiqarib qo'yibdi. U hali soat o'n bir ham bo'lmagan bo'lsa kerak, deb o'ylaganda, birdaniga soat yarim kechaga zang ura boshlabdi. U cho'chib tushibdi-da, o'qday otilib, qushday uchib qochib qolibdi. Shahzoda uning ketidan quvib yetolmabdi.

Zolushka juda shoshganligidan bir poy billur tuflichasini oyog'idan tushirib qo'yibdi. Shahzoda ehtiyotlik bilan tuflini yerdan olibdi.

Darvozabondan: «Malikaning qayoqqa o'tib ketganligini ko'rmadingmi?» deb so'rabdi. Darvozabon unga saroydan bir kambag'al qiz yugurib chiqqanligini va u qiz malikaga emas, dehqon qizga ko'proq o'xshab ketganligini aytibdi.

Zolushka halloslaganicha karetasiz, maylarsiz, o'zining o'sha eski ko'ylagida uyiga chopib kelibdi. Uning egnidagi zebi-ziynat kiyim-kechaklaridan faqat bir poy billur tuflichasi qolibdi, xolos.

Opalari bazmdan qaytib kelganlarida, Zolushka ulardan: «Bazm bugun ham kechagiday qiziq o'tdimi, o'sha sohibjamol malika yana keldimi?» deb so'rabdi.

Opa-singillar malikaning kelganligini, lekin soat yarim kechaga zang urgandagina qochib qolganligini va qochib ketayotganida oyog'idan bir poy qizil billur tuflichasining tushib qolganligini, shahzoda tuflichani qo'lga olib, bazm tamom bo'lguncha undan ko'zini uzmaganligini

aytishib: «Ko‘rinib turibdiki, shahzoda o‘sha tuflining egasi – go‘zal malikani qattiq sevib qolibdi», deyishibdi.

Opa-singillar to‘g‘ri aytgan ekanlar: oradan bir necha kun o‘tgandan so‘ng shahzoda mana shu billur tufli qaysi bir qizning oyog‘iga to‘g‘ri kelsa o‘sha qizga uylanaman deb, butun mamlakatga jar soldiribdi.

Shundan keyin tufini eng avval malikalarga, so‘ngra gersoginyalarga, undan keyin butun saroy xonimlariga birin-ketin kiydirib ko‘ribdilar. Lekin hech kimga to‘g‘ri kelmabdi.

Billur tufini Zolushkaning opalariga ham olib borishibdi. Ular o‘sha kichkinagina tufini oyoqlariga kiyish uchun shuncha ko‘p urinsalar ham, tufli hech sig‘mabdi.

Zolushka ularning butun kuchlarini sarf etib qilayotgan bu harakatlarini ko‘rib, o‘z tufisini tanibdi-da, kulimsirab:

– Men ham bu tufini kiyib ko‘rsam bo‘ladimi? – deb so‘rabdi.

Opa-singillar javob berish o‘rniga uni masxara qilib, kulishibdi. Lekin tufini olib kelgan saroy xodimi Zolushkaga diqqat bilan tikilibdi. U, Zolushkaning juda ham chiroyli ekanini o‘z ko‘zi bilan ko‘ribdi va: «Menga bu tufini mamlakatdagi barcha qizlarga kiydirib ko‘rish kerak», deb farmon berishgan debdi.

Zolushkani o‘rindiqa o‘tqazib, tuflichani oyog‘iga kiydirgan ekan, tufli uning oyog‘iga loppa-loyiq kelibdi. Opa-singillar juda hayron bo‘lishibdi. Lekin Zolushka cho‘ntagidan xuddi shunaqa tuflichaning ikkinchi poyini olib,

boshqa oyogʻiga kiyganida, opa-singillar tamoman oʻzlarini yoʻqotib, hayron boʻlib qolishibdi.

Shu orada rahmdil sehrgar kampir yetib kelib, tayoqchasini Zolushkaning eski koʻylagiga tekkizib qoʻygan ekan, uning egnidagi koʻylak avvalgidan ham dabdabali, yana ham chiroyli libosga aylanibdi.

Bazmga borgan eng goʻzal – sohibjamol malikaning kimligini opa-singil endi bilishibdi! Ular oʻzlarini Zolushkaning oyogʻiga tashlab: «Qilgan gunohlarimizni kechir», – deb yolvorishibdi.

Zolushka ularni oʻrnidan turgʻizib, bitta-bit-ta oʻpibdi-da: «Gunohlaringizni kechirdim, lekin meni hamma vaqt sevinglar», – debdi.

Yasangan Zolushkani saroyga, shahzoda huzuriga olib borishibdi. Zolushka uning koʻziga avvalgidan ham chiroyli boʻlib koʻrinibdi. Bir necha kun oʻtgandan keyin shahzoda Zolushkaga uylanibdi.

Zolushkaning qalbi ham goʻzal chehrasiga oʻxshab rahmdil, muloyim ekan. U oʻgay opalarini oʻzi bilan birga saroyga olib ketibdi-da, oʻsha kuniyoq ularni ikki saroy amaldoriga erga beribdi.

S.F.Ismoilova tarjimasi

IZQUVAR BROK

rok qishloqning odatdagi qo'riqchi ko'ppaklaridan edi. U shalpangquloq, yunglari o'siq, bahaybat it bo'lib, qachon qaramang paxmoq dumini u yoqdan bu yoqqa urgani-urgan edi. Uning tusi qo'ng'ir, faqat mijjalari go'yo kimdir loyqa ohakka botirilgan cho'tkani surib qo'ygandek g'alati ko'rinardi.

Brok bir fazilati bilan, ya'ni izquvarlikni xush ko'rishi bilan qishloq ahli hovlilaridagi o'z kasbdoshlaridan farq qilardi. Biror lahza bo'sh qoldimi, darrov mutolaaga mukkasidan ketardi. Katagida izquvarlikka oid kitoblari shu qadar qalashib ketgan ediki, hatto o'zi ham unga bazo'r sig'ardi. «O'rmon yong'og'ining siri», «Tovuqxonadagi o'g'rilik yoki hurpaygan maxluq», «Ajoyib gultuvakni kim sindirdi», «Xirmon ortidagi g'alati tovushlar», «Zulmatdagi sirli qadamlar», Brok bosh ko'tarmay o'qiydigan, izquvarlikka oid ba'zi bir kitoblarning nomlari ana shunday edi. Ha, shunaqa, kitob desa, Brok o'zini tomdan tashlardi. Kitob uning joni, balki, jonidan ham ortiq edi. U kitobni ko'rsa yeb qo'yguday bo'lardi. Kunduzi yetmaganday kechasi ham undan bosh ko'tarmasdi. O'qishga qulay bo'lsin uchun ne mashaqqatlar bilan katagini tun bo'yi hovlini charog'on etib turuv-

chi, sim to'r qoplamali, kuchli elektr chirog'i yaqiniga surib olganini aytmaysizmi?!

Bordi-yu, tun yarmida uni uyqu eltib qolgudek bo'lsa bormi, tushida ham u aql bovar qilmas ajoyib sarguzashtlarni boshidan kechirayotgan bo'lardi. Tushida ham bezovta bo'lib u yoqdan bu yoqqa yurib chiqar, esnar, xo'rsinar-di. Albatta, bu chinakam uyqu emasdi. Miriqib uxlamagan kimsa kun bo'yi o'ziga kelolmay, lanj bo'lib, esnab yurishi hammaga ma'lum.

Kitob o'qiyverib, Brokning ko'zlari xiralashib, charchab qoldi. Bu ahvolda oxiri yotib qolishi ham hech gap emasdi.

«Izquvarlik sohasida shuncha ilm-u hunarga ega bo'la turib, endi shunday yuraverishim durust emas, kallada esa ilm tobora ko'payib ketyapti. Shuning uchun ham kun sayin orig'lab boryapman nazarimda. Olgan bilimlarimni sarflamaganimdan keyin undan nima foyda? Endi ularni amalda qo'llashim lozim», – dedi u bir kuni o'ziga o'zi.

Uzoq xayol surib, oxiri buning ilojini topdi, ya'ni «qidiruv mahkamasi» ochishga qaror qildi.

Kelasi kuni tongda shu hovlida istiqomat qiluvchilarning bari Brokning katagi atrofida uy-malashib qolishdi. Ular og'izlarini ochganча:

QIDIRISH MAHKAMASI

Hamma narsani qidirib topaman!!!

Tez – arzon – ishonchli

deya katta-katta harflar bilan yozib qo'yilgan e'lonni juda qiziqish va taajjub bilan ko'zdan kechirishardi.

Brok hammaning mazkur e'lon oldidan jilolmay qolishini ko'rib quvonsa ham, o'zini go'yo hech nima sezmaganga solib yuraverdi. Mana, nihoyat, mashhur izquvarlar haqida yozilgan kitoblardan orttirgan bilimlarini o'zi amalda sinab ko'rish payti yetib keladigan kun ham bor ekan-ku! Brokni oyog'ining uchida ko'rsatib yuradiganlarning ham endi ko'zi ochiladi. Nega deganda, endi qo'ni-qo'shnilarga kerak bo'lib qolishi turgan gap. Qilgan xizmati evaziga hech bo'lmasa bitta-yarimtasi ilik-milikni himmat qilib yuborsa ham ajabmas, bir qora kuniga asqatadi.

Brok yaqin kunlarda erishishi mumkin bo'lgan shon-shuhrati haqida xayol surib, biror «quvonchli voqea» sodir bo'lishini kuta boshladi. Bu, albatta, o'z tuqqaniga ham xush keladigan narsa emasligini fahmlardi, fahmlardi-yu, lekin baribir shunday voqea mana shu hovlidami yoki yaqin tevarakdami tezroq yuz berishini intiqlik bilan kutar va bunga umid bog'lardi. Ha, u tezroq biror kori hol ro'y berishini va paytdan foydalanib o'zining izquvarlik olamidagi yuksak qobiliyatini ishga solishini, el og'ziga tushishini juda-juda istardi. Ammo aksiga olgandek, hovlida hech qanaqangi favqulodda voqea ro'y bermas, hayot bir maromda davom etardi.

Katakka yopishtirib qo'yilgan e'lon qog'ozi of-tobda sarg'ayib, harflari tanib bo'lmas darajaga kelib qolgan edi. Qidiruv mahkamasiga esa hech kim tashrif buyuray demasdi. Shu-shu bo'ldi-yu, mahkama boshlig'i nima qilishini bilmay, yana uzzukkun kitob mutolaa qilishga, bilimni yana ham oshirishga kirishib ketdi.

Ittifoqo, dastlabki mijozi kutilmaganda kelib, katak eshigini taqillatganida uning nechog'lik esankirab qolganidan taajjublanmasa ham bo'ladi. Nogoh vujudida paydo bo'lgan vahm hissini bosib olish uchun bir necha daqiqa zarur bo'ldi, xolos, o'z-o'zidan ayonki, bunday tuyg'uni u imkoni boricha pinhon tutardi. Axir, iste'dodli izquvar bo'lsa-yu, hech narsadan hech narsa yo'q qo'rquvdan qaltirasa! Mijozi nima deb o'ylaydi?

Buni qarangki, eshik taqillatib kelgan bu ilk mijozni mijoz degani ham tiling bormaydi. Sababki, «qidiruv mahkamasi»ga murojaat qilgan zot.. qimmatli qo'shnisi – mittigina qoramosh mushuk Mourek edi! Ushbu mijoz, garchi, Brokning sira ko'nglidagidek bo'lmasa-da, qabul qilishga majbur edi. Chunki u qidiruv ishlariga muhtoj bo'lgan har qanday kimsadan o'z yordamimni ayamayman, deb va'da bergan edida! Aytilgan so'z – otilgan o'q! Gap bunda ham emas, eng muhimi kim bo'lishidan qat'i nazar axiyri uning «mahkama»siga murojaat qiladigan topildi-ku!

– Xo'sh, nima gap o'zi? Qulog'im sizda, gapi-ring, ne arz bilan tashrif buyurdingiz? – deya ochiq ko'ngillik bilan so'radi u, Mourek sarosimasini osonlikcha bartaraf qilishi uchun. Nazarida, birinchi mijozi anchagina hayajonlanayotganday tuyuldi. Mijozining bu ahvolda ko'nglidagi dardini aytolmay ketib qolishi ham mumkin. – Biror narsangizni o'g'irlatdingizmi? – surishtirdi Brok. – Yoki sizga tahdid qilish-yaptimi?

Izquvarlar haqida yozilgan romanlardagi qahramonlar odatda o'ldirilishlaridan oldin qo'rqituvchi maktublar olishardi.

Mourek dudug'lanib, bu xil maktublar olmaganligini bildirdi va:

– Meni tunashdi, – dedi arang ovozini chiqarib. – O'g'ri urdi.

– E, shunga shunchami? O'g'rini hash-pash deguncha topamiz-da! – bidirlab dedi Brok. – Qani o'tiring, voqea qanday sodir bo'lganini bir chetdan so'zlab bering!

Bunday iliq muomaladan qoramosh erib ketdi. Undagi sarosimalik yo'qolib, hikoyasini davom ettirdi:

– Mening bir xilvat joyim bor edi, uncha uzoqda emas, hov to'siq oldida. Juda chuqur ham emasdi. Lekin uni hech kim bilmasdi. Har holda men shunday deb o'ylardim...

– Batafsilroq tushuntirib ayting-chi? – Mourekning gapini bo'ldi o'z ishining bilimdoniday izquvar.

– Shundoq, oddiy chuqurcha edi. Tuynukchaday bir narsa. Tirnoqlarim bilan kavlab, yana tekislab qo'ygandim.

– E, ha, bundoq demaysizmi. – Brok kallasini sarakatgan edi, shunda shalpanqquloqlari beixtiyor lapanglab ketdi. – Xo'sh, xo'sh, keyin-chi?

Qoramosh shoshib so'zida davom etdi:

– Bu chuqurchaga men ba'zan o'zimdan ortib qolgan suyaklarni yashirib yurardim, biror yomon kunimga yarab qolar deb...

– Yaxshi qilarkansiz! – boshini qimirlatdi Brok va salmoq bilan mijoziga: – Marhamat

qilib, gapning lo'ndasini aytishga harakat qiling, – dedi.

– Xo'p bo'ladi, – dedi qoramosh shoshilgan-cha. – Jonim bilan, kechagina yana o'sha yerni kavlab, yaxshigina bir tovuq suyagini ko'mib qo'yan edim, etlikkina suyak edi.

– Etlikkina edi deysizmi? – labini yaladi Brok va yana o'zini qo'lga oldi-da, jiddiy ohangda savol berishni davom ettirdi: – Agar sir bo'lmasa aytinch-i, nega siz bu masalada aynan menga murojaat qildingiz, ya'ni mening mahkamamga?

– Albatta, albatta! – aybdor kabi ojizona miyovladi mushukcha. – Men ham endi shuni aytmoqchi bo'lib turuvdim, janobi izquvar. Kechagina o'sha joyga haligi, etlik suyakchani ko'mib qo'yan edim, bugun borib ochib qaragam joyida yo'q, – deya gapini tugatdi Mourek.

Brok beso'naqay boshini old panjalariga qo'ygancha o'ya cho'mib:

– Demak, bundan shunday xulosa kelib chiqadiki, – dedi hamon xayol daryosida suzgancha g'udranib, – suyak g'oyib bo'lgan.

– Ha, g'oyib bo'lgan!

– Men o'ylayotgan vaqtda xalaqit berilmasin! Demak, suyak yo'qolgan ekan, bundan shunday xulosa chiqadiki, uni o'g'irlashgan, ya'ni o'marishgan! Shunday emasmi?

– Xuddi shunday! – deya uning so'zini tasdiqladi qoramosh, Brokdan nigohini uzmay.

– Shunday qilib, xulosa qilishimiz mumkin, suyakni o'g'irlashgan, aniqrog'i, o'marishgan, ya'ni kimdir bunga oldindan ko'z tikib yurgan, ya'ni o'marishga tayyorgarlik ko'rib qo'yan!

– Ha-ha, qandaydir o‘g‘ri bo‘lsa kerak, – deb shivirladi qoramosh.

– Jim turing! – uning so‘zini bo‘ldi Brok. So‘ng mijoziga jiddiy nigoh tashlab, so‘zida davom etdi: – Bilib qo‘ying, bu haqda faqat men bosh qotirishim lozim. Demak, kimdir suyakni o‘margan, ya‘ni o‘sha «kimdir» jinoiy ishga qo‘l urgan, mazkur jinoyatchi bu ishga oldindan puxta tayyorgarlik ko‘rib yurgan. Bundan qanday xulosa kelib chiqadi?

Qoramosh miq etmadi.

– Bundan shu narsa kelib chiqadiki, – deya ovozini balandlatdi Brok, – birinchi navbatda, biz bu yashirin joy kimlarga ma‘lum bo‘lganligini aniqlashimiz lozim. Shuni aniqlasak bo‘ldi, jinoyatchining jilovi qo‘limizda deyavering, og‘ayni.

Qoramosh, garchi, bu gaplarni sukut saqlab eshitayotgan bo‘lsa-da, hayajon ichida ko‘zlari-ni bir-ikki yumib-ochdi va minnatdorlik bilan bosh irg‘ab qo‘ydi.

Brok esa bu mushkul muammoning xamir-dan qil sug‘urganday oson hal bo‘lganidan benihoyat mamnun edi. Uning bu birinchi ishi-dayoq muvaffaqiyat qozonishi qanday yaxshi! Eng keragi ishni bir boshlab olish. Ayniqsa, izquvar, ya‘ni qidiruvchi uchun buning nechog‘li ahamiyatli ekanini gapirmasa ham bo‘ladi. Agar izquvar birinchi qadamidayoq xatoga yo‘l qo‘ysa bormi, tamom, bu xato keyingi ishlariga ham ta‘sir qiladi va bir umr boshi ta‘nadan chiqmaydi.

Brok uyulib yotgan kitoblarga bir-bir ko‘z yugurtirib chiqdi, nazarida, bu kitoblarning

deyarli har birida mashhur izquvarlar o'g'rilik va talon-torojlik ustidan tekshirishlar olib borardilar. Ularning ishi oldida qandaydir tovuq suyagini qidirish Brokka xiyla mayda ishdek tuyulib ketdi. Shuning uchun ham yo'qolgan suyak masalasini Brok o'ynab-kulib hal etishi va xuddi mana shu kitoblarda yozilgan mashhur izquvarlar kabi tez orada shuhrat qozonishi hech gap emas!

Brok shirin xayollardan sergak tortib, o'ziga keldi.

– Bilasizmi, birodari aziz. Endi menga o'sha – o'zingiz ta'riflagan chuqurchangizning qayerda joylashganini ko'rsatib qo'ysangiz. So'ng bemalol uyingizga ketaverishingiz mumkin. Ertaga esa tongda o'z mulkingizni olib ketgani kelavering.

– Rostdanmi? – deya ko'zlarini pirpiratdi mushukcha.

– Shubha qilishga aslo o'rin yo'q, – dedi Brok va o'sha sirli joyga boshlab borishga ishora qildi.

– Mana shu joyda, – dedi Mourek to'siq yoniga borgach.

– Hech narsa yo'q-ku, bu yerda, o'rni ham bilinmaydi.

– Men o'sha zahoti yana tekislab qo'ygandim, – deya o'z ishidan minnatdorona ohangda gapirdi Mourek. – Ko'zga tashlanmasin dedim-da!

Brok bosh irg'ab qo'ydi.

– Yaxshi qilgan ekansiz. Shunday bo'lsa ham, baribir men uni tekshirib ko'rishim kerak.

– Marhamat, izquvar janobi oliylari, marhamat.

«Ish degan bunday bo'пти», – deb qo'ydi Brok, o'ziga o'zi. So'ng beixtiyor ochilib qolgan jag'la-

rini g'ijirlatib qo'ydi. U shu damda mijoziga bu ishning qanday bajarilishini o'rgatishga ham tayyor edi. So'ng qudratli panjalarini harakatga keltirib, bir zumda chuqurcha qazidi va bu chuqurchani Mourekka ko'rsatib:

– Suyak shu yerda edimi? – deb so'radi. Qoramosh tasdiq ohangida boshini likillatdi.

– Shu yerda edi, endi esa yo'q.

– Yo'qligini o'zim ham ko'rib turibman. Endi menga boshqa kerak bo'lmaysiz, birodari aziz. Tekshirish ishlarini bitta o'zim olib boraman, hech qanday guvohsiz. Mana bu yerni esa, – Brok kavlab tashlagan chuqurchaga ishora qilib ko'rsatdi, – men o'zim ko'ngildagidek qilib tartibga keltirib qo'yaman, ertagacha xayr! – shibbaladi, so'ng razm solib qarab chiqdi. Hammasi joyida edi. Birortasi ta'qib etmayotganmikin degan shubhada atrofiga bir-ikki qarab ham qo'ydi. Tekshirish ishlari qanday ketayotganligini bilish maqsadida kimdir kuzatib turgan bo'lishi ham mumkin-da! Darvoqe, ishni nimadan boshlasa ekan?

Kitoblarda yozilishicha, odatda voqea so'dir bo'lgan joyda, albatta, qandaydir iz qolishi kerak.

Brok yana atrofga ko'z yugurtirib chiqdi; hech qanday belgidan asar ko'rinmasdi. Faqat tekislangan yerda uning o'z panja izlari bor edi, xolos.

Ishni nimadan boshlasa ekan-a? To'satdan uning kallasida yalt etib najot beruvchi fikr paydo bo'ldi. Bu o'z fikri emas edi, albatta. Buni qaysidir bir kitobdan o'qigan edi. Brok o'qigan kitoblaridagi sarguzashtlarni shu qadar o'zi-

ga singdirib olgan ediki, hozir miyasida o'sha sarguzashtlar ayqash-uyqash bo'lib ketgandi; shu sababli ularning qaysi biri rost, qaysi biri yolg'onligini hozir sira farqlay olmayotgandi.

«Har qanday tajribasiz qidiruvchi ham jinoyatchining voqea sodir bo'lgan yerga qaytib kelishini kutadi, chunki jinoyatchi jinoyat qilgan yeriga qaytib kelmay iloji yo'q», – deya mulohaza qildi Brok va darhol bu kashfiyotini amalda sinab ko'rishga kirishdi (garchi Brokning hech qanday kashfiyoti bo'lmasada).

Bu ishga favqulodda oddiy tarzda kirishdi. Ya'ni, yunglarining yaltiroq sirti jinoyatchiga o'zining qayerga yashiringanligini sezdirib qo'yishidan cho'chib, sal nariroqqa, to'siqdan uncha uzoq bo'lmagan yerga tappa yotib, o'g'ri-ni kuta boshladi.

«Hamma buyuk kashfiyotlar oddiy xulosalardan tug'iladi. Izquvarlik sohasi ham bundan mustasno emas», – Brok ko'nglini xotirjam tutib, mamnunlik bilan mulohaza yurita boshladi.

Keyin, shu taxlit jim yotaverish oxiri joniga tegdi. Brok zing'illab borib katagidan yaqinda xarid qilgan «Izquvar Foksning so'nggi muammosi» deb nomlangan kitobni olib keldi va uni o'qishga tutindi. Bekordan-bekor yotaverganidan nima foyda, hech bo'lmaganda izquvarlikka oid biror ma'nili gap o'qigani qoladi-ku! Jinoyatchini esa, chuqurchaga yaqinlashib qolganda sharpasidan ilg'ab olar. Shunday xayolda u kitobga mukka tushdi.

Xuddi shu lahzada, ya'ni izquvar Foks botqoqdan sirli panja izlarini topgan paytda

to'siq ortidan qudratli qanotlarning silkinishiga o'xshagan bir ovoz eshitilib qoldi.

Brok kitobni yopdi-da, bildirmay – bir ko'zini yumib, to'siq tirqishidan o'sha tomonga mo'raladi. So'ng bu to'siqdan yengil sakrab o'tdi-da, o'takasi yorilayozgan tovuqqa qarab dag'dag'a qila ketdi.

– O'rningizdan qimirlamang! Bu yerda nima qilib yuribsiz!

– Tuproq titkilayapman. Yoki tuproq titkilash man qilinganmi-a? – deb qaqaladi tovuq.

– E'tiroz bildirilmasin! – deya uning so'zini bo'ldi Brok va so'roqni davom ettira ketdi: – Men qidiruv mahkamasining boshlig'i, ya'ni bosh izquvar bo'laman. Savollarimga vijdonan javob berishingizni talab qilaman. Aks holda, bo'yingizdagi javobgarlik ortadi.

– Marhamat, lekin men hech qanday jinoiy ish qilganim yo'q-ku, boshliq... janobi oliylari.

– Qidiruv mahkamasining... – deya tovuqning yo'l qo'ygani xatosini to'g'riladi Brok. – Bosh tortmasdan, mening savollarimga to'g'ri va aniq javob bering. Ismingiz nima?

– Tovuq.

– Turar joyingiz qayerda?

– Qo'shni hovlidagi tovuqxonada.

– ...qo'shni hovlidagi, – deya yarim ovozda takrorladi Brok, so'ng bu muhim ma'lumotlarni qunt bilan qalingina yon daftariga tirkab qo'ydi. – Bu joy sizga oldindan ma'lummidi? – Brok tovuqqa sinovchan nazar soldi.

– Gapingizga tushunolmadim? – dedi tovuq garangsib.

Brok masxaraomuz tirjaydi:

– Xo‘p, mayli. Qani ayting-chi, siz bu yerni avval ham hech kavlaganmidingiz? Kavlaganmisiz yoki yo‘qmi, deb so‘rayapman sizdan?

– Yo‘q, hech qachon kavlamaganman.

– Shunaqami?! – deya bir lahza jim bo‘lib qoldi Brok. – Bo‘lmasa endi nega bu yerda o‘ralashib qoldingiz?

– Chuvalchang, qurt-qumursqalar qidirypman. Hamma tovuqlar qatori, – entikib javob qaytardi tovuq.

– Chuvalchang, qurt-qumursqalar qidirypman deng-a? – Brokning ovozida piching ohangi sezildi. So‘ng Brok poylab turib birdan hujumga o‘tdi:

– Nega endi aynan shu yerni tanladingiz? Aytaylik, sal nariroqni emas, a, hurmatli tovuqxonim?

G‘alaba nashidasidan Brokning ko‘zlari chaqnaq ketdi. Bu savoli bilan u tovuqni tutdim deb o‘ylagandi-da! Ana endi bu qaqildoq chipor uning oldida yer o‘pib, aybiga iqror bo‘ladi!

Ammo qaqildoq pinagini ham buzmay vazmin ohangda javob qaytardi:

– Shundoq yumshoqqina yer turganda, nima qilaman boshqa joy izlab, qidiruvchi janobi oliylari. Kimdir bu yerni avval kavlagan ekan. Ha, aytmoqchi, boya qandaydir bir it qaziyotganday bo‘luvdi. Qarang-a, panja izlariyam tanishga o‘xshayapti. Kim biladi, bu yerdan nimalarni qidirganikin? Albatta, menga o‘xshab chuvalchang yoki qurt-qumursqalar izlab kelmaganidir. Itning bunday mayda-chuyda narsalar bi-

lan ishi bo'lmaydi. Buni hatto tuxumdan yangigina chiqqan jo'ja ham biladi!

– Bas! – Brok bidirlab mahmadonalik qilayotgan tovuqning so'zini bo'ldi. Ammo ko'nglida uning ba'zi e'tirozlarida jon borligini ham tan oldi. Nahotki, shunday muhim bir ishning ochilishiga qandaydir bir tovuq xalaqit bersa! Bu yerda u bekorga ovora bo'lib yurgani yo'q-ku! Buni izquvarlik deb qo'yibdi. Shuning uchun ham u bu yerda ovorayi sarson bo'lib yuribdi-da!

– Hm, – deya ma'noli tomoq qirib qo'ydi Brok. Endi u vaqtdan yutishi, qanday qilib bo'lsa ham bu mahmadona tovuqdan qutulish chorasini izlardi.

– Bu yerdagi gaplar shu yerda qolsin. Men muhim bir ishning izidan tushganman. Shu sababli ham barchaga shubha bilan qarashimga to'g'ri keladi... Behuda bezovta qilganim, uchun uzr, qaqildoq xonim! Endi esa, marhamat qilib, chuqurchani tekislab qo'ying, so'ng sizga ruxsat beramiz. Omon bo'ling... Brok qutulganingiz bilan tabriklayman, degan ma'noda boshini likillatdi-da, to'siq ortidagi o'z kuzatuv joyini borib egalladi. Tovuuqqa endi u e'tibor bermas, kitob mutolaa qilishga ham ko'nglida rag'bat sezmasdi. Vaqt o'tib borar, tekshiruv ishlari esa sira oldinga siljimas edi. Ertasi tong chog'i Mourek yoniga kelganida, nima deydi?

Brok o'ylay-o'ylay, axiyri bir qarorga keldi, qanday bo'lmasin bergan va'dasining ustidan chiqishi kerak. Yo'qolgan suyak o'rniga hatto o'zinikini berib bo'lsa ham mijozining ko'nglini

olishi lozim. Ming qilsa ham u birinchi mijoz! To'g'ri, bu ishi bir hisobdan qalloblikka ham o'xshab ketadi, lekin qidiruv mahkamasining obro'sini o'ylab shunday qilishga majbur.

Balki ertagacha hamma narsa yaxshi bo'lib ketar, chiqmagan jondan umid.

Ammo ishlar u o'ylagandek bo'lib chiqmadi: tonggacha bu atrofga hech bir zot yaqin yo'lamadi.

Mahkama boshlig'ining kelajakda ham bu hurmatli mijoziga sidqidildan behad hizmatlar qilishiga astoydil ishonib, ertasi kun saharda Mourek qidiruv mahkamasidan etli tovuq suyagini olib ketdi.

Tovuq suyagini topish esa Brokka oson kechmagan edi. Garchi, uning bisotida hali yana ancha-muncha so'ngak-po'ngaklar bo'lsa-da, Mourekka boshqacharog'idan emas, aynan uning yo'qotganiga o'xshash tovuq suyagidan topib berishi lozim edi. Mahkama obro'si uchun u har qanday ishni bajarishga tayyor!

Mijoz yo'qolgan narsasining topilganidan o'zini qo'yarga joy topolmay qoldi. Xursandligi shu darajaga yetdiki, hatto yo'qotgan narsasini kim o'g'irlagani haqida surishtirish ham xayolidan chiqib ketdi. Hamma gap shundaki, yo'qolgan narsasi topilgan edi! Hayajondan Brokka tashakkurlar aytib, ko'nglini ko'tarishi lozimligi ham esiga kelmadi. Brok ham ba'zi andishalarga borib, indamay qo'ya qoldi – ichiga yutdi. «Indamaganligi»ning ikkita sababi bor edi. Birinchidan, o'zining vijdoni oldida ham tili qisq edi. Ikkinchisi, ilk mijoz ko'ringanga izquvar Brok allaqanday yulg'ichlardan emasligini aytib

yursa, bunga ne yetsin?! Mourek xayr-ma'zurni nasya qilib g'oyib bo'ldi. Brok yana ishsiz qoldi.

Hovlida turmush odatdagicha kechardi: g'ozlar g'ag'alar, tovuqlar qaqalab shovqin solar edilar. Yon qo'shni – cho'chqaboqarning hovlisidan esa cho'chqa bolasining chapillatib atalla yegani, echkning ma'rashi eshitilardi. Hech kim o'zida yangi paydo bo'lgan iste'dodli izquvarga ehtiyoj sezmas edi.

Ammo bu hol uzoqqa cho'zilmadi. Kunning ikkinchi yarmida kimdir Brokning katagi oldida to'xtadi.

Mourek-ku!

Brokning joni naq hiqildog'iga keldi. Nahotki uning xiylasini mijozi sezib qolgan bo'lsa?! Brok uyalganidan Mourekning yuziga tik qarashga ham botinolmadi. Dunyoda vijdon azobidan yomonroq dard bormikan?

– Nima gap? Tinchlikmi, birodari aziz? – xiyoldan so'ng tilga kirib so'radi Brok.

– Sho'rim qursin, izquvar janobi oliylari, – deya so'z boshladi Mourek ming'irlab. – Yana o'sha ahvol...

– Nimalar deyapsiz? Yana suyagingizni o'g'irlab ketishdimi?

– Bu gal mo'mayrog'ini, ya'ni cho'chqa suyagini o'g'irlashdi, – dedi Mourek titrab-qaqshab.

Brok o'zini chuqur xayolga tolqanday qilib ko'rsatdi. Aslida esa, o'z holiga qo'ymayotgan bu xira qoramoshni ko'chaga itqitib yuborgan bo'lardi-yu, iloji yo'q-da! Axir, qachongacha bir tiyinga ham arzimaydigan molini deb uning boshini qotiradi? Qolaversa, Brokday izquvar

bunday arzimas o'g'rilik bilan ovora bo'lib o'tirishi insofdan emas.

Aksincha, e'tiborda turgan bir kattaroq ish bilan shug'ullansa, shuhrati ham oshardi, mahkamasining obro'si ham ko'tarilib ketardi...

Biroq baland narvonga ham eng quyi pillapoyadan chiqiladi. Bordi-yu, mijozlari ko'pligidan bosh qashishga qo'li tegmay qolgan-da ham boshqa gap edi, bunaqangi bachkana narsalar bilan boshimni qotirma, deb Mourekning sekin kovushini to'g'rilab qo'yardi-ya! Afsuski, uning qidiruv mahkamasiga kamoli ishonch va e'tiqod bilan qatnab turgan yagona mijoz hozircha mana shu shumshuk qoramosh bo'lib turibdi. Balki qo'ni-qo'shnilari, qani bu ishni Brok qanday uddalarkin, deb pana-panada kuzatib turishgandir?.. Shu bois ham uning Mourekka iltifot ko'rsatishdan boshqa biror-bir chorasi yo'qligi aniq.

– Hm-m, batafsil gapiravering. Men shunday bir xiyla o'ylab ishga kirishayki, natijada jinoyatchi qo'lga tushganini o'ziam bilmay qolsin.

Mourek chuqur xo'rsinib oldi-da, bo'lgan voqeani hikoya qila ketdi. Bu gal u hech qiynalmay, ravon gapirardi...

Mourek har bir so'zni chertib-chertib, ma'noli qilib so'zlayotganiga qaramay, Brok undan zig'ircha o'ziga naf sezmedi. Chunki qoramosh aytgan gaplarning hammasi oldin aytilgan gaplarning aynan takrori edi, xolos.

Ya'ni Mourek suyakni o'sha – oldingi joyiga ko'mgan, u yerdan esa kimdir o'marib ketgan. Bor-yo'q gap shu!..

– Yana kimdir o‘marib ketibdi, – deya Mourek qissasini tugatdi. – Yordam bera olarmikinsiz-a? Cho‘chqa suyagi edi, shuni nazardan soqit qilmasangiz bo‘ldi, taqsir. – Iltijoli boqib qo‘ydi Mourek, yo‘qotgan bisotining qimmatiga shama qilgan holda.

– Ko‘nglingizni to‘q tuting, birodari aziz, – dedi qat‘iy ohangda Brok, chunki shu tobda shundan boshqa narsa uning miyasiga kelmagan edi. – Ertaga kechqurun xabar oling, yo‘qotgan suyagingizni olib ketasiz.

Izquvar Brokning o‘ziga bo‘lgan qat‘iy ishonchiga darz ketdi, shu sababli u tekshirish uchun berilgan muddatdan yutish maqsadida iloji boricha vaqtni cho‘zishga harakat qilardi.

Mourek xayr-xo‘shni o‘rniga keltirib ta‘zim qilgan ko‘yi bir zumda g‘oyib bo‘ldi. Brok yana ikki o‘t orasida qoldi va biror-bir chora topish maqsadida kitoblarni titkilashga tushib ketdi. U yana bir bor kitoblarning o‘g‘irliklar haqida hikoya qiluvchi qismlarini sinchiklab o‘rganib chiqdi; ammo bundan zig‘ircha ham naf sezmad. Barcha mashhur qidiruv ishlarining xulosalariga ko‘ra, jinoyatchi, albatta, jinoyat qilgan joyiga qaytib kelishi shart edi. Nega endi mazkur jinoyatchi bu temir qoidadan istisno bo‘lishi kerak?! Nega endi bu «xazina» jinoyatchini o‘ziga qayta jalb qilmas ekan? Kecha kelmagan bo‘lsa, balki bugun kelib qolar? Balki kelishkelmaslik haqida bir qarorga kelolmay, ikkilanib turgandir?

Brok og‘ir xo‘rsinib, «Izquvar Foksning so‘nggi muammosi» nomli kitobni qo‘liga oldi. O‘qish-

ga kirishishdan oldin odatdagidek to'siq ortidagi joyini egalladi.

Ammo bugungi o'qigan kitoblaridan hech narsa ololmadi.

U satrlarga ko'zini lo'q qilib tikkanicha uzoq o'y surib qolar, lekin gap nima haqda ketayotganiga aqli yetmasdi. Bordi-yu, jinoyatchini bu gal ham qo'lga ololmasam, cho'chqa suyagini qayerdan topaman, degan tashvishli fikr miyasini kemirardi. Bu ham mayli, Mourek mabodo kim o'g'rilik qilganligi haqida so'rab qolsa-chi? Unga nima deb javob beradi?

Shubhalari to'g'ri bo'lib chiqdi. U chindan ham hech kimni qo'lga tushirolmadi.

Kun bo'yi bu atrofda faqat ikki jonzot paydo bo'ldi, xolos! Bu ham bo'lsa bir juft ko'k pashsha edi! Ular chuqurcha atrofidan ketmay, g'ing'illab uchib yurishardi.

Tashvishlanganicha ham bor ekan: ertasi kuni kechqurun qidiruv mahkamasining boshlig'i, ya'ni bosh izquvar Brok o'ziga tegishli bo'lgan mazali cho'chqa suyagidan mahrum bo'ldi.

Mijozi o'zining olihimmat muruvvatpeshasiga yana minnatdorlik bildirishni unutib, tezda uning ko'zidan g'oyib bo'ldi. Brokning omadini qarangki, Mourek go'yo bu gal ham jinoyatchining kimligini surishtirishni unutdi. Mabodo so'rab qolgudek bo'lsa, aytaman deb Brok ham antiqa bir latifabop hikoyani o'ylab qo'ygan edi. Baxtiga Mourek so'ramadi. Brok ham yolg'on so'zlashdan qutuldi. Yana shuni ham aytib o'tish kerakki, mabodo jinoyatchi yashirinib olgan bo'lsa, bundan avvalo u o'zini-o'zi ovora

qilayotgan, qolaversa, bu mashhur izquvarning hali kimligini bilmagan, yuksak iste'dodini payqamagan bo'ladi, xolos.

Brokning o'z rizqidan mahrum bo'layotgani esiga tushganda esa: «Hechqisi yo'q, hali Mourek menga mutlaqo ishonish mumkinligi haqida hamma yoqqa ovoza qilib chiqqanidan keyin mijozlarim ko'paygandan-ko'payib, bu ovoragarchiliklarim unutilib ketadi», – deya o'ziga tasalli berardi.

Ertasiga uning mahkamasi oldida yana bir mijoz paydo bo'lib qoldi. Ne ko'z bilan ko'rsinki bu o'sha Mourek edi!

Uning gapiga qaraganda, bu gal kattagina bir qoramol suyagini o'g'ri urib ketibdi. Bu insofi yo'q qanday o'g'ri ekan-a?!

Brokning yuragi orqasiga tortib ketdi. Bordi-yu, ishi yana o'ngidan kelmasa, bunday noyob narsani endi u qayerdan topib beradi?

Mourek bugun o'zini har qachongidan ham sipo va xotirjam tutgan holda g'oyat burro gapirardi. Eng oxirida shunday taklifni o'rtaga tashladi:

– Balki ko'madigan joyimni o'zgartirsam-mikin-a, jahobi izquvar?

– Aslo unday qila ko'rmang, ishning pachavasini chiqarishingiz mumkin-a! Hech narsa o'zgartirilmasin!

Agar chuqurcha joyi o'zgartirilgudek bo'lsa, shuncha vaqtdan beri olib borayotgan ishi barbod bo'lishini u Mourekka sabr-toqat bilan tushuntirdi. Jinoyatchi bu joyga o'rganib qolganligini, o'rganib qolgandan keyin esa hush-

yorligi kamayib, beparvo bo'lib qolishini yana erinmay uqtirdi (Brok bu gaplarni aslida izquvarlar haqidagi kitoblardan o'qigandi). Dastlabki qilingan harakatdan ko'ra keyingi harakatlardan yordami bilan jinoyatchini osonroq qo'lga tushirish mumkinligini takrorladi.

– Siz uni qo'lga tushirdingizmi? – hayratdan ko'zlarini katta ochib so'radi Mourek.

Brokning nafasi ichiga tushib ketdi. O'z uy-dirmalari to'riga o'zi ilinishiga sal qoldi.

– Albatta yo'q-da, birodari aziz! Ammo men uni tutdim desam ham bo'laveradi. Chunki birinchi gal unga rahmim kelib qo'yib yubordim, u va'da berib, boshqa bunday noma'qulchilik qilmayman, deb so'z berdi. Ikkinchi galigisida juftakni rostlab qolishga ulgurdi. Endi bu uchinchi marotabasida esa u mendan qutulib bo'пти! Men uni bo'ynidan g'ippa bo'g'ib, to'g'ri oldingizga olib boraman. Qo'ni-qo'shnilarni yig'amiz, ular ham oralarida qanday ablah borligini bilib qo'yishsin.

– Demak, siz uni ko'rdingizmi, izquvar janoblari? – qoramosh hech narsani tushunmagan-day Brokka qaradi.

– Ko'rish ham gapmi, mana shu o'z panjalarim bilan tutib oldim uni, birodari aziz.

Brok yolg'on so'zlayotganligini tushunib turar, lekin bundan boshqa iloji yo'qligini ham bilardi.

– Janobi izquvar, o'sha muttaham kim ekanligini bilsam bo'ladimi? – deb qo'rqa-pisa so'radi Mourek.

– Aslo! – uning so'zini shartta bo'ldi Brok. – Ovoza qilib yuborasiz-da, hamma ishning pachavasini chiqarasiz.

Nihoyat u bu shilqim mijozdan qutulish yo'lini topganday bo'ldi.

– Kechirasiz, janobi izquvar. – Aybdorlarcha bosh egdi qoramosh, – bunday nozik ishlarga aqlim yetmasa...

Uyiga qaytayotib, Mourek, yana bir bor ortiga o'girilib qaradi-da, jur'atsizgina so'radi:

– Haligi mazali govmush suyagiga qachon kelsam bo'ladi?..

– Ertaga kechqurun, – deya umidsiz to'ng'illadi Brok va mijoziga orqa o'girib oldi. Shunaqayam xira bo'ladimi mijoz degani, faqat o'zini o'ylaydi. Bu tekshirishlar o'z-o'zidan bo'lmayotgani to'g'risida xayoliga ham keltirmaydi.

O'zi pishirgan oshni o'zi yeyishga majbur bo'lyapti. Boshqa nima ham deyish mumkin? O'zi to'qib chiqargan yolg'on-yashiqlar domidan qanday qutulib chiqsa ekan? Mana senga maqtanchoqlikning oqibati!

Boshqa iloji ham yo'q edi-da! Axir bu tasqaraning oldida o'zining noqulay ahvolga tushib qolishiga yo'l qo'yib bo'larmidi? Mourekning yuzidagi masxaraomuz ifodani o'zi ham sezdi-ku! Yo'q, unga boshqa hech narsa aytolmasdi, mumkin ham emasdi.

Shunday xayollarga borar ekan, bexos kallasida ajoyib bir fikr yalt etib ketdi, ya'ni o'zi to'qigan uydirmalarni ochiq tan olib qo'ya qolsa qanday bo'larkin? Joni tinchirdi. Yoki aksincha bo'larmikin? Chunki Mourek bir zumda chor atrofga jar solib, unga qarshi hamma-ning nafratini qo'zg'atib qo'yishi ham hech gap emas. Shundan so'ng, albatta, qidiruv mahka-

masi yopilishi o'z-o'zidan ayon. Keyin ko'ringan jonivor Brokning ustidan kulib, jo'n ishni ham eplolmaganini ta'na qilib yuradi.

Bu gaplar aytishga oson xolos, axir u, Brok mana qanchadan buyon bu ishning uddasidan chiqolmayapti.

Iz! Birorta iz qolganidayam mayliydi! Nomi-ga bo'lsa ham qandaydir izcha kerak. Foksga oson, jinoyatchi ko'lmak chetidagi balchiqda o'z panja izlarini qoldirib ketibdi, qolgan ishni u xamirdan qil sug'urgandek bajarishi tayin.

Afsuski, jinoyatchi unga, ya'ni Brokka hech qanday iz qoldirmagan!

Brok yon-verida qalashib yotgan kitoblarga razm solib chiqdi. Jinoyatchini jinoyat so-dir qilgan joyida qo'lga olish uchun bu kitoblarning qaysi biridan biror ma'nili maslahat topsa bo'larkin? Jinoyatchi so'nggi daqiqalarda yashirinishga muvaffaq bo'ldi, deb bahona qilish ham qiyin. Bu gapga endi ovsar Mourek ham ishonmaydi.

Brok og'ir xo'rsindi.

– Hali ertagacha ancha vaqt bor. Jinoyatchini balki bu gal qo'lga tushirarman.

Brok sevimli kitobini olib asta kuzatuv joyiga yo'l oldi. Yaxshilab joylashib olgach, qo'lidagi kitobning belgilab qo'yilgan sahifasini ochdi. Izquvar Foks ko'lmak chetidagi balchiqda jinoyatchi qoldirgan yakka-yu yagona izni topib, shu paytgacha qo'lga tushirolmayotgan jinoyatchini tutishning antiqa loyihasini ishlab chiqa boshladi. U bu loyiha ustida shunchalik uzoq o'yladiki, bu orada Brok panjalari orasi-

da ochiq qolgan kitob bilan uxlab qolishga ham ulgurdi.

Brok tush ko'rdi. Tushida u izquvar Foksga aylanib qolganmish. Endi jinoyatchini tutay deganda, yaramas jinoyatchi qo'ygan tuzoqqa ilinib qolibdi.

Izquvar Foks-Brok, jinoyatchini quvib ketayotib, bu tuzoqqa, ya'ni o'pqon ustidan yengilgina yopilgan qamishga bilmay oyog'ini qo'yibdi-yu, sal bo'lmasa tubsiz jarga yiqilayozibdi.

Xayriyatki, jar yoqasida osilib, ildizi bilan o'pqon chekkasiga omonatgina ilinib turgan butadan ushlab qolibdi.

Nojo'ya harakati tufayli bir o'limdan qolib, nochor buta shoxiga ilashib turgan izquvarning vujudi dag-dag titrarkan, u cho'chib uyg'onib ketdi.

O'ziga kelib, bu voqealar tushida ro'y berganligini anglab yetguncha ancha vaqt o'tdi. Axiyri yengil tortdi, yoqimli bir his vujudini egalladi.

Kitobga ko'z yugurtirishdan avval, har ehtimolga qarshi to'siq ortiga bir ko'z tashlab qo'ydi.

Qaradi-yu, tosh qotdi: u yerda nimadir g'ivirlar edi! «Ha-ha, u yerda kimdir bor! Jinoyatchidan boshqa kim ham bo'lardi?!»

Shu tobda hammadan shubha qilishiga to'g'ri kelardi.

Jinoyatchi nihoyat jinoyat qilgan yeriga qaytgan edi!

– O'rningdan qimirlama!

Brok ikkinchi marotaba mazkur to'siqdan hujumkor ruhda sakrab o'tdi. Uning oldida hurpayib yerda kulala bo'lib yotib olgan, hali

ona suti og'zidan ketmagan bir mitti mushukcha qo'rqinch aralash miyovlab turar, qaltiraganidan oyoqchalari o'ziga bo'ysunmasdi.

– Isming? – deya Brok yon daftarini ochdi.

– Men bilmayman... – deya javob qaytardi past ovozda miyovlab mushukcha.

– Nega endi bilmas ekansan?! Hammaning ham qandaydir ismi bo'ladi-ku!

– Men-men – mening hali hech qanday ismim yo'q! – ovozini yana ham pastlatib miyovladi mushukcha.

Brok navbatdagi savolini o'ylab ham ulgurmagandiki, miyovlayotgan mushukchanning oldida osmondan tushdimi, yerdan chiqdimi ko'zlari yulduzdek chaqnab, bahaybat ona mushuk paydo bo'ldi va bu holdan dovdirab qolgan tergovchiga tahdid qila ketdi. Tergovchi so'roqni davom ettirishni ham, ettirmaslikni ham bilmay esankirab qoldi.

– Bechora go'dakka do'q qilishni bas qiling, – deb qichqirdi ona mushuk. – Qo'rquvdan o'takasi yorilib ketishi mumkin norasidaning! Nima endi, bolalarimizga ko'chada yurish ham mumkin bo'lmay qolibdi-da?! – so'ng bolasiga yuzlanib, – qani, bu yoqqa kel-chi, oppog'im, toki onang tirik ekan, senga hech kim g'iring deyoilmaydi! – dedi.

Nihoyat, Brok hushini yig'ib oldi. Gap bu yoqda ekan-da!

– Bolangiz hech qayoqqa qimirlamaydi! Men so'roq olib borishim kerak.

Bolasini olib ketishga shaylanib turgan ona mushuk ortiga o'girildi:

– Agar so‘roq qilish zarur bo‘lsa, marhamat, boshqalarni so‘roq qiling! Nega endi mening bolamga yopishib qoldingiz?!

Jahli chiqqanidan Brokning ovozi bo‘g‘ildi, xirillab dedi:

– Mendek nufuzli izquvar bilan bunday ohang-da gaplashishni sizga kim qo‘yibdi, kampirsho?!

– Nufuzli deysizmi? Aksincha, g‘irt tentaksiz, janob Brok. Axir, sizning ustingizdan butun qo‘ni-qo‘shnilar kulib yotishibdi-ku!

– Kulishyapti, deysizmi? Nega kulishar ekan?

– Juda hayron qolyapsizmi? – hujumga zo‘r berdi ona mushuk. – Oralaringizda bo‘lib o‘tgan savol-javoblarni tovuq hammaga aytib, sizni masxara qilib yuribdi.

– G‘iybatchi jodugar! – deb so‘kindi Brok boshqa gap topa olmay.

Ona mushuk tasdiq ohangida bosh irg‘adi.

– Ha, hamma tovuqlarga o‘xshab g‘iybatchi-da! Ammo uning gaplarida ham jon borga o‘xshaydi. Marhamat qilib o‘zingiz ayting-chi, qaysi ahmoq izquvar tovuqlar yer titib chuvalchang yoki qurt-qumursqa izlashini bilmaydi?..

Brok o‘zini tutib turolmadi:

– Menga qarang, kampirsho, avvalo siz kim bilan suhbatlashayotganligingizni tanangizga o‘ylab ko‘ryapsizmi? Men bu yerda jiddiy bir jinoy ish ustida tekshiruv olib boryapman. Siz esa menga qarab do‘q qilasiz. Janob Mourek bu yerga berkitib qo‘yayotgan suyaklar peshma-pesh yo‘qolyapti, siz umuman tasavvur qilib

ko'ryapsizmi? Janob Mourek ham shu yerda yashaydi... Ehtimol, u sizning qarindoshingiz bo'lib chiqar?

Bu gapdan ona mushuk go'yo chayon chaqqanday sakrab tushdi.

– Shunday desa ham bo'ladi. Yaqin qarindoshimiz u, bir narsa deb bo'lmaydi. Yaxshiligidan doim ishkalk chiqarib yuradi. Albatta mayda-chuyda ishkallar xolos, to'g'rimi?.. Topganini bolasiga yedirib-ichirish o'rniga yiqqani-yiqqan. O'zini o'ylaydi.

Vaysab turgan mushuk nogoh jim bo'lib qoldi va qah-qah urib kulib yubordi.

– Mana bu soz bo'пти, yo'q-yo'q, qoyil bo'пти! – u yana qah-qah urib kuldi. Kulgisining zo'ridan dumalab qolay dedi. Nima gapligini tushunmay, avvaliga qo'rqib ketgan mitti mushukcha ham endi jilmaya boshladi.

– Shunday qilib, yo'qolgan suyakni axtaryapman deng, janob izquvar? – deb masxaraomuz so'radi, kulgisini arang tiyib ona mushuk. – Haligi, anavi Mourek o'g'irlatgan suyaklarni-da! Xa-xa-xa-xa!

– Tentakka o'xshab kulavermasangiz-chil – jahli chiqib akilladi unga Brok. – Yo'qolgan suyaklar to'g'risida sizga biror narsa ma'lummi, o'zi, a?

Brok qalamining uchini tupugi bilan ho'lladi-da, yon daftarining toza sahifasiga to'g'riladi:

– Men siz bilan hazillashayotganim yo'q, men sizni so'roq qilyapman, so'zlarimga jiddiy javob bering, kampirsho! – dedi.

Ona mushuk jiddiy tortdi-da:

– Yozing! – deya soʻzini ohista davom ettirdi. – Mijozingiz Mourek sizni qanday chuv tushirganini hammaga aytib, maqtanib yuribdi.

– Tushirganini? – Brok hayron boʻlganday, yon daftariga koʻz tikdi.

– Yaʼni aldaganini, tushundingizmi?

Brok jim qoldi. Uning vujudiga titroq kirdi, allaqanday noxushlik roʻy berayotganini koʻngli sezib turardi.

– Mourek hech qanaqa suyakni hech qachon, hech qayerga koʻmmagan, bu uning xiylasi. Birinchisi ham, ikkinchisi ham, uchinchisi ham qip-qizil xiyla!..

– Buni siz aniq bilasizmi?

– Mourekning oʻzidan eshitdim. Aytyapman-ku, u sizni qanday laqillatganini ovoza qilib yuribdi, deb! U oʻylab topgan chuqurchani ahmoq boʻlib siz qanday kavlaganingizni ham koʻringanning qulogʻiga kula-kula quyib yotibdi.

– Yaramas-ey!

– Ha, nima, men farishta deyapmanmi? Haligi, oʻz bisotingizdan bergan suyaklarni-chi, sizdan sal nariroqda yashaydigan hamkasabangiz bor-ku, Baguka, oʻshanga pullayapti, aniqrogʻi, sutga ayirbosh qilyapti. Baguka sutni xush koʻrmas ekan. Mourek esa sutni jonidan ham yaxshi koʻradi.

– Men ham sutni juda yaxshi koʻraman, – deya chiyilladi mitti mushukcha, onasining pinjiga suqulib.

– Sen jim tur! – asabiy baqirib berdi Brok. Uning dagʻdagʻasi ona mushukka yoqmad, u yana hurpayib oldi-da, shangʻillay ketdi: